

Chování z pohledu zúčastněného a pozorovatele

R. A. Nisbett, C. Caputo, P. Legant, J.
Maracek (1973).

Behaviour as seen by the actor and as
seen by the observer. *Journal of
Personality and Social Psychology*, 27
(2), pp. 154-64

pozadí a kontext studie

- atribuční teorie (AT) a její základní myšlenky (Kelley, Jones a Davis, Weiner, Schachter, Bem, Heider)
- AT vychází zejména z Heiderovi „common sense“ psychologie, Heider byl ovlivněn Gestalt psychologií a Brunswikovým čočkovým modelem
- Heiderovým hlavním přínosem k AT byla identifikace dvou základních zdrojů lidského chování: internálního (dispozičního) a externálního (situačního)

pozadí a kontext studie

- tři významné teorie (Kelley, Heider, Jones a Davis) vycházely z představy člověka jako „naivního vědce“, který provádí atribuce na základě logického a racionálního myšlení
- výzkumy však ukázaly, že člověk často nejedná jako „vědce“
- vyvstává tedy potřeba deskriptivní analýzy na místo normativních modelů

obecný popis studie

- studie zahrnuje tři samostatné výzkumy
- výzkumy jsou designovány k testování různých aspektů „efektu zúčastněný - pozorovatel“ (actor - observer effect, AOE)
- obecná hypotéza (Jones, Nisbett, 1971): zúčastněný vnímá své chování spíše jako odpověď na situační proměnné, zatímco pozorovatel vnímá chování zúčastněného spíše jako projev jeho dispozicí

obecný popis studie

- obecná hypotéza rozpracována do konkrétnějších hypotéz, testovaných dílčími částmi výzkumu
- 1. pozorovatelé budou spíše předpokládat, že zúčastnění budou v podobných situacích jednat stejně jako v situaci, kterou pozorovali (dispoziční příčina), zatímco aktéři tento předpoklad sdílet nebudou

obecný popis studie

- 2. osoby budou připisovat příčiny svého jednání (výběr přítelkyně, volba studijního oboru) vlastnostem voleného objektu, důvody stejných voleb budou u svého nejlepšího přítele připisovat jeho dispozičním vlastnostem
- 3. osoby budou sami sobě připisovat méně osobnostních vlastností než ostatním

studie 1 - popis situace

- v každém pokusu byly přítomny dvě pomocnice a dvě skutečné zkoumané osoby
- jedna ze zkoumaných osob byla náhodně vybrána jako „pozorovatelka“ druhá jako „aktérka“
- první experimentátor dal pozorovatelce za úkol podrobně sledovat „aktérku“ v situaci rozhodování
- následně se zúčastněné osoby spolu s druhým experimentátorem shromáždily v jedné místnosti

studie 1 - popis situace

- pozorovatelka byla představena jako pomocnice experimentátora
- experimentátor krátce popsal fiktivní studii rozhodovacích procesů, která má následovat po úvodním setkání
- pomocnice a aktérka byly požádány aby strávily část víkendu (maximum 16 až 18 hodin) jako společnice manželek potenciálních sponzorů pro výzkum vzdělávání se zaměřením na minority

studie 1 - popis situace

- odměna za víkendovou práci činila 0,5, respektive 1,5 dolaru za hodinu
- standardně se jedna z pomocnic zeptala, jak dlouho bude práce trvat v sobotu, druhá potom požadovala zopakování datumu víkendu
- experimentátor se zeptal pomocnic zda se zúčastní, jedna odpověděla, že se zúčastní přibližně 4 hodiny, druhá 12 hodin
- potom byla na víkendovou účast tázána aktérka

studie 1 - popis situace

- aktérka i pozorovatelka měly následně uvést, jaká je pravděpodobnost, že se aktérka zúčastní podobné akce v budoucnu na škále 0 - 8
- celkově se zúčastnilo 33 párů zkoumaných osob, kvůli chybě nebyla získána kompletní data od pěti „aktérek“

studie 1 - výsledky

- s účastí souhlasilo 24% aktérek v případě nabízené finanční odměny 0,5 dolaru (průměrně nabídly 5,6 h.), 68% v případě nabízené odměny 1,5 dolaru (průměrně 6,7 h.)

studie 1 - výsledky

- pokud aktérky souhlasily, vyšší pravděpodobnost, že se toto chování bude v budoucnu opakovat uvedly pozorovatelky oproti aktérkám (průměr 4,27, resp. 3,31)
- tento trend byl naznačen i u ne-dobrovolnic - pozorovatelky uvedly nižší pravděpodobnost výskytu chování v budoucnu u aktérek než sami aktérky (2,78, resp. 3,92)

studie 2 - popis situace

- 30 studentů mužského pohlaví mělo za úkol napsat proč mají rádi svou přítelkyni a jaké byly důvody volby jejich hlavního studijního oboru
- 7 studentů buď nemělo přítelkyni nebo si ještě nevybralo svůj hlavní obor, k analýze tedy zůstalo 23 případů
- dále měly zkoumané osoby napsat esej o stejné struktuře, ale pro svého nejlepšího přítele stejného věku a pohlaví (proč má rád svou přítelkyni ...)
- posledním úkolem bylo napsat tuto esej v roli přítele, jak vidí důvody subjektu (zkoumané osoby)
- pořadí tří úkolů bylo vyváženo

studie 2 - popis situace

- odpovědi byly skórovány podle toho jak odrážejí motivy vycházející z objektu (psychologie je dobře placený obor) nebo subjektu (potřebuji vydělat hodně peněz)
- jako dispoziční byly kódovány i odpovědi, které odrážejí spíše interakci objektových a subjektových motivů (s přítelkyní máme podobné povahy)
- kódování bylo provedeno výzkumníky
- navíc byly všechny protokoly přepsány do třetí osoby a kódování provedla osoba neseznámená s hypotézami (slepé kódování)
- k analýze bylo použito kódování od výzkumníků, vzhledem k tomu že se od slepého kódování téměř nelišilo

studie 2 - výsledky

- pokud osoby popisují proč mají rády svou přítelkyni, dávají více než dvojnásobek důvodů v termínech objektových než v termínech svých vlastních potřeb, zájmů a vlastností (4,61, resp. 2,04)
- při vysvětlení proč má nejlepší přítel rád svou přítelkyni nebyl nalezen rozdíl v objektových vs. subjektivních důvodech
- při vysvětlení volby svého hlavního oboru studia nebyl nalezen rozdíl mezi subjektivními a objektovými důvody
- tento rozdíl však byl nalezen při vysvětlení volby u nejlepšího přítele a to ve prospěch dispozičních důvodů (1,70, resp. 0,43)

studie 2 - výsledky

- pokud respondenti psali eseje v roli svého přítele o sobě, výsledky sledovali stejný vzorec jako ve druhém případě
- je však možné, že rozdíly v atribuci důvodů u sebe a jiných jsou způsobeny spíše jazykovými zvyklostmi (předpoklad, že příjemce informací většinou zná osobu, která informace o sobě sděluje, a tak není nezbytné uvádět takové množství osobních informací, rozdílné ohnisko zaměření na subjekt a objekt při psaní v první a třetí osobě)
- při popisu přítelkyně může nastat zkreslení z důvodů konvencí popisu „velké lásky“
- vysvětlení výsledků z jazykového hlediska ztrácí však na síle díky výsledkům navazující studie

studie 2 - rozšíření, popis

- 31 osobám předložen list s 16 důvody „pro přítelkyni“ a 12 důvody pro volbu oboru, úkolem bylo hodnotit důvody na 5 bodové škále dle důležitosti pro sebe a svého přítele
- polovina důvodů prezentována objektivě (ona je inteligentní) polovina subjektivě (potřebuji někoho s kým se mohu uvolnit)
- vytvořeny alternativní formy dotazníku, takže každý motiv, který se vyskytl v subjektivé podobě na jednom se vyskytl v objektivé podobě na druhém
- porovnání sebehodnocení a hodnocení důvodů za přítele provedeno pro relativně důležité důvody (průměrné skóre vyšší než 3,5)

studie 2 - rozšíření, výsledky

- tuto podmínku splňovalo 7 důvodů u „přítelekyně“ a 4 důvody u „oboru“
- data pro 11 důvodů byla nakonec analyzována společně, jelikož dílčí výsledky byly takřka stejné
- ukázalo se, že osoby přikládají větší důležitost dispozičním důvodům v případě odpovědí za přítele, a objektovým důvodům v případě vlastních motivů

studie 3 - popis

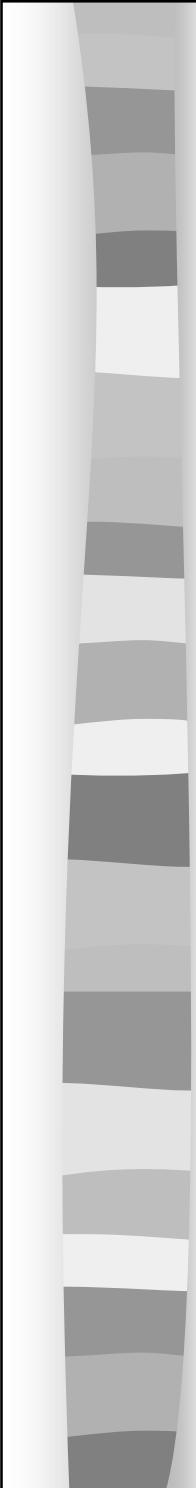
- 24 osob vyplňovalo dotazník pro sebe a 4 další osoby: nejlepší přítel, otec, známý (méně než tři měsíce, stejného věku a pohlaví, kladný vztah) a televizní komentátor Walter Cronkite
- dotazník obsahoval 20 položek po třech deskriptorech: vlastnost, opačná vlastnost a fráze „záleží na situaci“
- pořadí hodnocených osob bylo vyrovnáno

studie 3 - výsledky

zkoumané osoby připisovaly více osobnostních vlastností ostatním lidem než sobě

tabulka ukazuje průměrný počet vlastností přisouzených posuzovaným osobám

respondent	přítel	otec	známý	Cronkite
11,92	14,21	13,42	13,42	15,08

studie 3 - výsledky

- vysvětlením by mohla být volba „situační odpovědi“ jako ideální střední cesty při sebehodnocení na dimenzích vlastností
- z toho důvodu byla provedena navazující studie

studie 3 - rozšíření

- zkoumaná osoba nyní posuzovala sebe a svého nejlepšího přítele
- nejednalo se pouze o volbu ze tří možností (vlastnost, protipól, a „situace“), ale o 6 bodové kontinuum vlastnosti, plus možnost „závisí to na situaci“
- respondenti opět častěji využívali možnosti situačního vysvětlení v sebehodnocení než v hodnocení přítele
- respondenti tedy nejspíš nevybírali situační vysvětlení jako prezentaci střední úrovně svých vlastností

studie 3 - rozšíření

- v této navazující studii byla navíc zjištěna délka vztahu s nejlepším přítelem
- mezi touto dobou a tendencí připisovat více osobnostních vlastností příteli než sobě byla nalezena korelace $-0,45$ ($p < 0,01$)
- delší známost s přítelem vede k menšímu počtu jemu připisovaných vlastností, a tedy k přibližování hodnocení sebe a druhého

závěry

- všechny tři studie podporují hypotézu, že aktér připisuje kauzalitu situaci a pozorovatel aktérovým dispozicím
- pozorovatelé v první studii předpokládali, že se aktéři budou chovat podobně i v budoucnu, zatímco aktéři tento předpoklad nesdíleli
- respondenti ve druhé studii popisovali důvody volby přítelkyně a oboru v termínech vlastností objektu, zatímco stejné volby u svého přítele zdůvodňovali jeho dispozicemi
- respondenti ve třetí studii připisovali své osobě méně osobnostních vlastností než jiným hodnoceným osobám

interpretace

- proč je vnímání zúčastněného a pozorovatele odlišné?
- pozornost zúčastněného zaměřena na situaci, pozornost pozorovatele zaměřena spíše na jednajícího (ten představuje „figuru na pozadí - Gestalt psychologie“ v sociální situaci)
- různé informační zdroje: zúčastněný má víc informací o svém předchozím jednání, které nemuselo být v souladu s jednáním v dané situaci
- Brehm (1966): člověk má touhu být svobodný a kontrolovat události, a tedy vidět své jednání „závislé“ spíše na šancích a možnostech nových situací než na „daných“ dispozicích

metodologické problémy

- Weiner (1992): postavení AOE (actor observer effect) zůstává nejisté
- problém je v rozlišení dispozičních a situačních atribucí
- například ve 2. studii Nisbett et al. udávají jako čistě dispoziční důvod pro volbu oboru „chci vydělat hodně peněz“ a jako čistě objektový (situační) „obor je dobře placený“
- oba důvody poskytují velmi podobnou informaci, respektive mohou vést k sobě navzájem

jiné výzkumy na dané téma

- self-serving bias (Miller a Ross, 1975)
- v případě negativních událostí AOE platí, příčiny neúspěchu jsou hledány v situaci (self-protecting bias)
- v případě úspěchů však AOE neplatí (self-enhancing bias)